

DE SLANK-APEN

VAN DEN OOST-INDISCHEN ARCHIPEL

DOOR

J. HENDRIK VAN BALEN.

De Slank-apen komen in onze Oost-Indische bezittingen, even als de Langarmige-apen, uitsluitend op de drie groote Soenda-eilanden voor. Het zijn, zooals de naam reeds te kennen geeft, slank gebouwde, schoon gevormde apen, met lange, fijne ledematen en zeer langen staart, kleinen hoogen kop, onbehaard gelaat en korten snuit met kleine wangzakken. Hunne eeltplekken zijn zeer klein. Aan den achtersten, waren kies hebben zij vijf knobbels. Hun geraamte herinnert, door zijn slanke vormen, aan dat van de Gibbons. Aan de handen komen lange vingers voor, maar de duim van de voorhand is klein, bij sommige zelfs rudimentair, voor 't grijpen ongeschikt geworden. Hunne beharing is bewonderenswaardig fijn, hun kleur steeds bevallig, bij ééne soort hoogst eigenaardig; dikwijls zijn de koppharen buitengewoon lang.

De plaatsen, waar zij voorkomen, zijn niet zoo beperkt als bij de langarmige apen. Over het algemeen treft men hen veel aan in de nabijheid van rivieren en meren. Des daags trekken zij in kleine gezelschappen het omliggende bosch door of begeven zich dieper in het binnenste van het woud. Tegen het naderen van den nacht keeren zij naar de oevers van de rivier of het meer terug en zoeken daar, in den een of anderen grooten boom, eene gemeenschappelijke slaap-

plaats. De soorten, welke meer de bergen bewonen, zoeken toch ook steeds het water op en vertoeven het liefst in groote waterrijke dalen op boomen, die aan de oevers van wilde, ruischende bergstroomen staan. Vooral des morgens en des avonds hoort men daar hun dof brommend of vroolijk schaterend stemgeluid. Zij vermaken zich door van den eenen tak op den anderen te springen en, daar hunne ledematen buitengewoon lang zijn, kunnen zij verbazende sprongen maken.

Opmerkelijk is de groote uitgebreidheid, over welke deze apen op elk der genoemde eilanden voorkomen. In de hoogste bergen, waar dikwijls een koude temperatuur heerscht en waar vruchten geheel ontbreken, bevolken deze apen, om zoo te zeggen, de geheele uitgestrektheid van hun geboortegrond. Zij begeven zich soms in massa door de ontoegankelijkste wouden naar de zee-oevers of naar bergen; die meer dan 1500 M. boven den spiegel der zee zijn gelegen.

Er komen in onzen Indischen Archipel negen soorten van Slank-apen voor, welke wij kortelijk wenschen te beschrijven.

DE LOETOENG.

(*Semnopithecus mitratus*, MÜLL.)

Terwijl de Javanen dezen aap *Loetong* of *Loetoeng* noemen, is *Soerili* de naam, waaronder hij bij de Soendaneezen op Java bekend is. Deze naam is ontleend aan het schel geschreeuw, dat hij vaak, 's morgens en 's avonds en ook wel op den dag, als door hem iets buitengewoons wordt waargenomen, laat hooren.

Hij komt alleen op Java voor.

De afmetingen van een oud wijfje zijn: gemeten het geheele lichaam tot aan den wortel van den staart 0,525 M.; de staart 0.70 M.; de armen 0.284 M.

De kleur van het gezicht en de ooren is roetzwart met eene lichte, vleeschkleurige tint, de lippen zijn meer zuiver vleeschkleurig. De kleur is over 't geheel witachtig, hier en daar in 't loodkleurige trekkende; de naakte deelen der handen zijn zwart; de iris is donkerbruin. De jonge *Loetong* is gedurende de eerste weken met een fijn, kort, wolachtig haar bedekt. Op den kop, den rug, en de bovenzijde van den staart is het haar lichtgrauw, met witte punten.

Op het voorhoofd, de wangen, de kin en op alle overige deelen is het grauwwachtig wit. De ooren zijn met weinige kleine haren bedekt;

het gezicht heeft een zwartachtige loodkleur; de oogen zijn bruin. Als het jonge dier ongeveer 4 maanden oud is, heeft het nagenoeg geheel het kleed der ouden; de kruin heeft dan een zwartachtige kuif, de staart is aan den benedenkant met korte, geelachtig-witte haren bedekt, die naar voren iets langer worden en aan den punt met de grauwe haren der bovenzijde een kleinen kwast vormen.

De *Loetong* is op Java in sommige streken niet zeldzaam, in andere daarentegen zeer schaarsch. Hij bewoont bij voorkeur de groote bosschen van het gebergte, soms tot eene hoogte van 4000 tot 5000 voet, en de hellingen bij diepe valleien. Toch komt hij ook in de lagere, vlakke streken voor en zelfs tot dicht bij het zeestrand. Zijn geliefkoosde verblijfplaats is bij de koffieplantages en langs de kanten der boschvelden (*gaga's*), waar hij aast op de maïs, bataten en meer dergelijke gewassen, wanneer de vruchten daarvan rijp zijn.

Hij leeft gezellig in troepjes van 4 tot 10 stuks; de eenzaam levende exemplaren zijn zeer oude wijfjes of hoogdrachtige wijfjes. Men vindt de *Loetong* gewoonlijk op groote, zware boomen, doch hij bezoekt voor het zoeken van voedsel ook het lage hout en den bodem. Hij is echter zóó wantrouwend en bang, dat hij bij het minste geluid terstond tusschen de ruigte wegkruipt of snel in de hooge boomen vlucht. Ongemeen snel en behendig in zijne bewegingen en koen in het springen, schijnt het, wanneer een troep dezer apen langs eene helling naar beneden wordt gejaagd en de aftocht door de kruinen der boomen plaats heeft, alsof een rhinoceros of ander groot dier door het woud breekt. Zijn voedsel ontleent hij aan het plantenrijk; zoo eet hij gaarne onder de vijgensoorten de *Ficus conica* en *depressa*, voorts de bloesems, knoppen en vruchten der *Erythrina indica*, van verscheidene palm- en rottansoorten en dergelijke. Een aangeschoten *Loetong* is een pijnlijk en benauwend gezicht. Zij zijn zeer taai van leven en een aangeschoten *Loetong* stort, zoolang hij nog eenige levenskracht bezit, als hij zich heeft vastgeklampt, niet spoedig naar beneden. Is hij licht gewond, dan kan men er zeker van zijn, dat hij ontkomt.

In de onbeklimbaar hooge boomen, tusschen wier donker loof en vele varen- en orchideënbosschen hij zich schuw verschuilt, is hij niet gemakkelijk in het oog te krijgen. De lucht, welke de *Loetong* bij zich heeft, is een sterke, zoetachtige.

Gedurende den dag trekt de *Simpei* door het bosch rond; bij voorkeur in de kronen der hooge, met rijpe vruchten prijkende boomen. Vooral de vruchten van de *Ficus lucescens*, *Ficus procera*, *Flacourtia cataphracta* en een soort van *Casia*, welke laatste op Sumatra zeer menigvuldig is, schijnen hem te smaken. Hij eet ook jonge boombladeren, en als hij er kans toe ziet een met bataten, bananen of Spaansche peper begroeid boschveld binnen te dringen, zal hij het niet laten; hij graaft dan de bataten uit en eet, in weerwil van hun scherpen smaak, zelfs de rijpe Spaansche-pepervrucht, waardoor hij derhalve veel schade kan aanrichten.

In een tegen het einde van October geschoten wijfje vond men, bij opening, een nagenoeg voldragen jong.

DE GEELHANDIGE SLANKAAP.

(*Semnopithecus flavimanus*, MÜLL.)

De Maleiers noemen dezen aap *Simpei*. Deze soort is zóó weinig verschillend van de voorgaande, dat de Maleiers op Sumatra hem niet van deze onderscheiden. Vorm, groei van het haar, grootte en afmetingen der verschillende deelen, alles stemt volkomen overeen. Slechts de kleur levert eenig verschil op, daar die in het algemeen bonter is en de kleuren onderling scherper tegen elkander afsteken en minder in het roodbruine spelen, wat bij de voorgaande steeds de heerschende is. De staart en de pooten zijn min of meer licht geelachtig bruinrood en de staart in het bijzonder is nooit zoo donker als van de voorgaande. De grondkleur van den rug is dezelfde, doch een weinig lichter; maar alle haren hebben zwarte punten, iets wat ook den haren aan de buitenzijde der voorpooten eigen is.

De onderdeelen van den romp, de binnenzijde der pooten en de wangen zijn geelachtig wit met een roodachtige tint. De haren van het voorhoofd zijn bleek geelachtig roodbruin en worden aan de zijde van den kop door een zwartachtige streep begrensd. De kuif is van voren zwart, van achteren van dezelfde kleur als het voorhoofd. Het gelaat is zwartachtig loodkleurig en de lippen zijn vuil vleeschkleurig; de oogen zijn bruin, de ooren bruinachtig met een vleeschkleurige tint; de naakte deelen der hand en zijn zwartachtig. Omtrent de lengte van den staart komen dezelfde groote verschillen voor als bij de voorgaande.

Als het jonge dier nog zeer jeugdig is, is het reeds gelijk van kleur aan die van de ouden. Een jong, dat in November gevangen werd, scheen,

naar de grootte te oordeelen, in Maart of April geboren te zijn.

Deze soort bewoont Sumatra, en men heeft hem, zoover ons bekend, is, daar slechts op één plaats gevonden, namelijk in het groote, vlakke voorland van het district Indrapoera. Opmerkelijk is het, dat men heeft waargenomen, dat deze soort niet voorkomt waar de voorgaande aangetroffen wordt.

Deze *Simpei* bewoont de hooge moerassige bosschen, zoowel als de meer bebouwde streken nabij de kust. Hij leeft in kleine troepen en legt bij vervolging groote behendigheid aan den dag om zich in de hooge, dichte bladerkronen te verbergen. Hij schijnt van het plant-aardige voedsel de voorkeur te geven aan de vruchten van de *Ficus lucescens* en de bloesems van *Erythrina indica*.

DE KALAHIE OF KALASIE.

(*Semnopithecus rubicundus*, MÜLL.)

De Banjereezen noemen dezen aap Kalahie¹, de Bajadjoe-Dajakkers Kalasie.²

Deze soort heeft zeer veel gelijkenis met de beide voorgaanden, doch onderscheidt zich daarvan door meer gezetheid, een breeder, lager en dunner behaard gezicht, kortere wangharen, langere rugharen en een dikken staart. Zij is donkerder en gelijk van kleur. Slechts het jonge dier heeft wenkbrauwen, later ontbreken die geheel. Zij is vooral kenbaar aan de haren van het voorhoofd, die zich als een straalvormige haarkruin vertoonen.

Deze haren verspreiden zich naar alle zijden en die aan de voorzijde hangen in eene bijkans horizontale richting over het voorhoofd, aldus de oogen overschaduwende en de afwezige wenkbrauwen vervangende. De beide voorgaande soorten hebben dit slechts in zeer geringe mate. In grootte verschilt hij met haar weinig of niets. De neus is minder sterk ingedrukt.

De kleur is van de derde of vierde maand na zijne geboorte tot in hoogen ouderdom fraai roodbruin, hetwelk op de onderdeelen en

¹ Kalahie beteekent ook gevecht, krakeel, twist. Daar zij veel en luid schreeuwen en dikwijls in toorn tegen elkaar outstoken zijn, is hun die naam waarschijnlijk daarnaar gegeven.

² Kalasie beteekent zeeman, matroos. De overeenkomst zou hier gezocht moeten worden in die van de huid en de kuif van het dier met het roodwollen hemd en de roodwollen muts van den zeeman.

voornamelijk aan de keel eenigszins helderder wordt en op de bovenzijde der vier handen in het zwarte trekt. Op middelbaren leeftijd is het voorste gedeelte van de haarkuif zwart en men treft soms ook voorwerpen aan, die op de zijden van den rug onder de lange haren eenigszins witachtige hebben.

Het haar der jongen is wolachtig en zeer zacht; de kleur der boven-deelen is een bleek purperachtig bruinrood, dat op den staart donkerder, op den rug lichter met geelachtige haren vermengd en op het hoofd nog lichter is; de overige deelen zijn geelachtig grijswit.

De lengte van het volwassen dier is omstreeks 1,34 M., waarvan 0,74 M. op den staart komt.

Zij wonen op Borneo, waar men ze op de Zuidkust aantrof en waar zij de beide voorgaande soorten schijnt te vervangen, die men daar nog nergens heeft aangetroffen.

Zij bewonen de bosschen van het gebergte, zoowel de lagere gedeelten als plaatsen die ongeveer 3000 voet hoog liggen en bivoua-keeren, naar het schijnt, bij voorkeur op de hooge boomen.

Zij zijn omzichtig en schuw en even vlug als de vorigen, ook het geluid dat zij maken gelijkt op dat van de voorgaande soorten.

DE GOUDKLEURIGE SLANKAAP.

(*Semnopithecus chrysomelus*, MÜLL.)

Deze soort komt in grootte en gestalte in hoofdzaak overeen met de beschreven soorten, maar onderscheidt zich van allen door den vorm van de haarkuif, die zich tot aan het gezicht voortzet en door de afwijkingen welke de kleurverdeeling in verschillende leeftijden aanbiedt.

Het gezicht is, zooals bij alle soorten, klein en naakt, maar de lippen tot aan de neusholten, de onderste helft der wangen en de onderkaak zijn met korte, tamelijk stijve haren van een geel witachtige kleur bezet, waartusschen op de lippen eenige langere zwarte haren uitsteken. De haren der wangen vormen, evenals bij de andere soorten, een bakkebaard, die echter minder sterk ontwikkeld is; de haren van het voorhoofd breiden zich naar voren en naar buiten straalvormig uit in eene horizontale richting en overschaduwden de wenkbrauwen en de wangen tot aan het oor. Op de middellijn van het voorhoofd vormen de haren daarentegen eene smalle, tamelijk hooge, kamachtige kuif, die tusschen de wenkbrauwen begint, in overlangsche richting naar achteren loopt en op het achterhoofd meer of min ongemerkt in de eigenlijke kuif overgaat, die zich, zooals

gewoonlijk, tot in den nek uitstrekt. De haren der overige deelen zijn een weinig golfachtig, niet zeer lang en op het gevoel eenigszins ruw. Die van den staart zijn, althans bij oude voorwerpen, zeer kort, waardoor deze zich dun en slank vertoont. De algemeene kleur is fraai zwart met een vrij sterken glans, die op den rug naar het bruine trekt. Aan de grens van de binnen- en achterzijde der pooten bevindt zich een geelachtig witte streep, welke deze ledematen over hunne geheele lengte bezoomt. De onderzijde van den staart is geelwit, maar de breede band van dezelfde kleur aan zijn wortel wordt naar achteren allengs smaller en verdwijnt geheel en al aan het laatste derde deel daarvan. Op de borst, aan de vingers en achter de schouders en den bovenarm zijn geelachtig witte vlekken en ook langs den rug ziet men hier en daar lichtgekleurde haren. Men vond voor de lengte van mannetjes 1,31 M. en voor wijfjes 1,21 M., waarvan 0,75 M. en 0,71 M. op den staart kwamen. Het schijnt echter, dat de kleuren nog naar den leeftijd van het dier meer afwijkingen vertoonen; want een zeer jong wijfje had, van het achterste gedeelte der kuif, een breede streep langs den rug, die zich puntig naar den bovenarm verlengt, om zich met de tevens in een punt uitlopende donkere kleur der buiten- en voorzijde des bovenarms te vereenigen, en eindelijk de bovenzijde van den staart zwartachtig met een roodbruinen gloed. Alle overige deelen zijn witachtig geelgrijs, maar op den kop, de pooten en aan de zijden van den rug komen overal zwarte haren te voorschijn, die zich hier als vlekjes vertoonen, dáár weder regelmatig verspreid de grondkleur gedeeltelijk verdringen en een vuile zwartachtige tint te weeg brengen.

Deze soort bewoont Borneo. Van de omstreken van Pontianak heeft men verscheidene voorwerpen verkregen.

DE SUMATRA'SCHE SLANKAAP.

(*Semnopithecus Sumatranus*, MüLL.)

Wij maken van deze soort alleen melding, om mede te deelen dat zij zoozeer in alle opzichten op de voorgaande gelijkt, dat het overbodige herhaling zou zijn, haar in alle bijzonderheden te beschrijven.

Wij zullen hier derhalve alleen opmerken, welke verschillen zich voordoen.

De bovendeelen van het lichaam zijn lichter van kleur en de geheele onderbuik tot op de zijden, de binnendeelen der dijen en een

zich tot de borst verlengende streep zijn witachtig van kleur. Deze soort bewoont Sumatra. De verkregen exemplaren zijn afkomstig uit de bosschen van den berg Ophir.

DE BOEDENG.

(*Semnopithecus Maurus*, MÜLL.)

Bij de Sundaneezen in West-Java draagt hij den naam van *Loetoeng* of *Loetong*; in Oost-Java of bij de eigenlijke Javanen heet hij *Boedeng*. Zeer oude voorwerpen bereiken eene lengte van 1,365 M., waarvan 0,78 op den staart komt. De gezichtshoek is minder stomp en de haarkuif minder duidelijk dan bij de tot nog toe vermelde soorten. Hij is gelijkmatig zwart, het haar van den rug wordt tot 0,150 M. lang en is zijdeachtig, de naakte huid van gezicht en ooren heeft een flauwe vleeschkleurtint in het zwart, de onderzijde der handen is zwart.

Bij de geboorte is het haar goudgeel en alleen dat van den achterrug en de bovenzijde van den staart met den kwast is zwartachtig. Reeds na eenige weken begint de zwarte kleur zich allengs uit te breiden en de gele haren verdwijnen successievelijk, tot hij, omstreeks vier maanden oud zijnde, geheel zwart is.

Hij bewoont alleen Java, behoort daar tot de meest voorkomende apen en is over dat geheele eiland verspreid en bekend zoowel bij de bergbewoners als bij die van de dalen en vlakten.

De *Boedeng* komt overal voor; in sommige vlakke kuststreken even menigvuldig als in de bergen. In wild begroeide valleien, moerassige bosschen, bergwouden, sombere dalen en langs de kanten van velden en tuinen, koffieplantages, enz. kan men hem in groot aantal vinden. Hij schijnt echter de hoogte van 5000 voet boven het zeevlak niet te overschrijden, want zelfs op 4500 voet hoogte is hij reeds zeldzamer.

Hij leeft gezellig in troepen van 5 tot 15 stuks. De hooge, met vruchten beladen boomen zijn zijn geliefkoosde verblijfplaatsen en inzonderheid de vijgeboomen; doch ook de vruchten van de *Tjeurie* (*Garcinia diaica* Bl.), de *Njatoe* (*Sideroxylum nitidum* Bl.), enz. schijnen hem te smaken. Is hij in de gelegenheid zijn hart eens op te halen, dan eet hij wel eens zóó veel, dat hij zich haast niet bewegen kan.

Op zoo'n tijd vervolgd wordende verbergt hij zich tusschen de takken, in plaats van zijn heil in de vlucht te zoeken.

HORSFIELD zegt: «Men doet wel zulke troepen op een afstand te beschouwen. Bij de nadering van menschen beginnen zij luid te schreeuwen en springen onder een oorverdoovend geraas zóó woedend in de boomkroon rond, dat er dikwijls dikke stukken hout afbreken en op hunne vervolgers vallen.»

Hij is niet zoo vlug als de *Loetong*. Hij huppelt meer dan hij springt, maar dit belet niet, dat, als er gevaar dreigt, hij verbazend groote sprongen maakt. Op plaatsen, waar hij dikwerf menschen ziet en waar hij niet vervolgd wordt, is hij soms zeer weinig schuw, maar in afgelegen streken kan men hem niet dan onder de grootste voorzorgen naderen, zóó schuw is hij dan. Zoodra zij onraad bespeuren, laten de oude mannetjes hun diep en zwaar klinkende stem hooren, een geschreeuw, dat vrij juist wordt weergegeven door de klanken *hèkook*. De lucht, die deze apen van zich geven, is zeer sterk en walgelijk.

De gevangen *Boedeng* zegt BREHM, heeft een stil, zachtaardig en lijdend voorkomen. In Antwerpen was er een in gezelschap van kleine Meerkatten en Makaken, die hem onophoudelijk kwelden en plaagden, zonder dat het in hem opkwam, zich te verweren. Het maakte een komischen indruk, dezen grooten aap naar de pijpen te zien dansen van een nauwelijks éénjarige meerkat, die hem door stompen en oorvijgen, door knijpen en aan 't haar trekken op de jammerlijkste wijze tyranniseerde. Het bleek duidelijk, dat goedaardigheid de grondtrek van het karakter van den *Boedeng* uitmaakt.

De *Boedeng* heeft, naar het schijnt, van ons klimaat veel te lijden. Het is hem aan te zien, hoe goed het hem doet, als hij zich in het zonnetje kan koesteren.

DE TJINGKO.

(*Semnopithecus cristatus*, MÜLL.)

Door de Maleiers op de westkust van Sumatra wordt deze aap *Tjingko* genoemd, op de oostkust en in Deli noemen de inlanders hem *Loetong*, de Banjereezen op Borneo noemen hem *Hierangan*, en de Dajakkers van den Bejadjoe-stam kennen hem onder den naam van *Boehis*.

Hij gelijkt in alles, uitgenomen de kleur, zoozeer op den *Loetong*, dat men hem er voor zou aanzien. De kleur van zijn vacht is grijs, maar oude voorwerpen hebben soms de bovendeelen bijna zwart; de onderdeelen zijn wit. Daar de punten der haren echter glanzend grijs

zijn, schijnt het lichaam als gepoederd. Dr. HAGEN vond de lengte van een mannetje 150 cM., de staartlengte 75 cM.

Evenals de *Loetong* ziet hij er schuw en verwilderd uit; het lange haar, dat schuins naar voren groeit en het roetzwarte gelaat omgeeft, geeft hem een diabolisch voorkomen. Ook in kleurverandering van jong tot oud gelijkt hij op den *Loetong*, slechts met dit geringe verschil, dat de goudgele kleur minder helder is en meer in het roodbruine trekt.

De *Tjingko* komt op Sumatra en Borneo vrij algemeen voor en waarschijnlijk ook op Banka; volgens dr. HAGEN ook op Malakka. Hij bewoont de lage, vlakke, moerassige of waterrijke streken langs de oevers der rivieren. Hoog in de bergwouden heeft men hem nimmer aangetroffen. Enkele familiën werden indertijd aangetroffen in de drogere gedeelten van de zogenaamde Lawoet-landen op Borneo, doch die streek lag nauwelijks een paar honderd voet boven den spiegel der zee. Op Sumatra trof men hem alleen in de vlakke aan en tot op geringe hoogte langs den voet van het strandgebergte, dat aan de westzijde van dit eiland hier en daar door alluviale voorlanden omzoomd wordt.¹ Volgens dr. HAGEN komen zij in oostelijk Sumatra voor, van de zeeoevers tot op de vlakke van Toba. Het dichte oerwoud, zegt dr. HAGEN, vermijdt hij en houdt zich het liefst op in de Mangrove-wouden der kust en in het hooge en lage bosch van vroegere plantages. Ook de *Tjingko* leeft in kleine troepen van 10—15 stuks; op die plaatsen in het bosch, waar vele nibongpalmen groeien (*Oncosperma filamentosa*) en die aan de oevers der rivieren gelegen zijn, treft men hem 't meest aan. Zij is omzichtig, arglistig en verstaat meesterlijk de kunst, zich te verschuilen. Bij een haastig rondklauteren door de kronen der hooge boomen, huppelt hij, zooals de marters doen, wanneer zij gejaagd worden; daarbij strekt hij de ledematen sterk vóór- en achterwaarts uit, zoodat zijn lichaam bijna over de takken schuift. Zeer zonderling gedraagt de *Tjingko* zich bij regenachtig weder. Hij zoekt dan geen schuilplaats op, die hem tegen het weer beschermen kan, maar neemt op een dooden of geheel alleen staanden boom plaats en hurkt dan neder als een beeld van de diepste treurigheid. Hij slaat de armen over den kop en keert den rug naar de windzijde. De lange staart hangt recht als een degen omlaag. Zoo'n boom is dikwijls door een geheele familie bezet, waarvan echter elk

¹ Müller.

individu op zichzelf zit. Slechts moeder en kind nemen bij elkander plaats. Men kan ze dan, daar ze niet in het lommer verscholen zijn, reeds van verre waarnemen.

Zij schijnen in zulk weder nòch te hooren, nòch te zien en men kan ze niet alleen naderen, maar zelfs met het geweer dreigen, zonder dat de jammerlijk bedroefde familie zich verroert.

Zijn voedsel bestaat, behalve uit de bovengenoemde palmvrucht, ook uit de bladeren en vruchten van onderscheidene vijgen (*Ficus lucescens*, *fistulosa*, enz.) en andere wilde gewassen. Zijn geschreeuw klinkt als »Ki-cha-hau», hetwelk hij ook des nachts, als hij wordt opgeschrikt, laat hooren; het is zijn alarmkreet, die ver hoorbaar is. Als de leden eener familie zich met elkander onderhouden, is het op de manier van het gewone gekakel. Hij heeft eveneens een hoogst onaangename, zoetachtige lucht bij zich.

DE GEKUIFDE SLANKAAP.

(*Semnopithecus frontatus*, MÜLL.)

De Bejadjoe-Dajakkers noemen hem *Sampoelan*, de Banjereezen *Djirangan-goenong*, d. i. dwerg-djirangan, in onderscheiding van de *S. cristatus*, die zij eenvoudig *Djirangan* noemen.

Deze soort overtreft de andere niet in grootte, maar is alleen een weinig teederder en slanker en onderscheidt zich gemakkelijk van de overige soorten door een kale, witachtige plek op het voorhoofd en door de helmachtige kuif, die als een smalle, hooge haarkam over het midden van het hoofd loopt en aan wier voorste eind een naar voren gericht haarbundel uitsteekt. Bovendien is hij nog kenbaar aan den van boven naar onder samengedrukten kop, aan het bij de oogen breede gezicht, aan lange, zwarte, langs de zijden van den kop neerhangende voorhoofdsharen, aan een kleinen, maar langen bakkebaard, en aan de bruinzwarte kleur, die op den romp, den staart en het voorhoofd een geelbruine tint aanneemt.

De kleur is bij een mannetje en wijfje weinig verschillend; ook de lengte van een paar volwassenen was gelijk, nl. 1,28 M., waarvan de staart 0,72 M. besloeg.

De kleur is roetachtig, naar de vier handen, die zuiver zwart zijn, donkerder wordend. De zwarte kleur der handen zet zich zacht uitvloeiend naar den romp toe uit en wordt aan de binnenzijde der ledematen lichter, tot zij in een vaal geelbruin overgaat. Deze laatste kleur is die van nagenoeg den geheelen romp; maar zij wordt op de

onderdeelen geel- of grijsachtig bruin. De keel is helderder dan de buik, de kop heeft dezelfde kleur als de romp, de staart is aan de punt lichter.

Deze aap bewoont Borneo en wel de hoogere streken. De verkregen exemplaren zijn afkomstig van het bergachtig zuidoostelijk gedeelte of de zoogenaamde Lawoet-landen. In de lage streken heeft men nog geen spoor van hem gevonden.

Hij komt niet veelvuldig op de genoemde plaatsen voor. Hij leeft in kleine troepen van 8 tot 10 stuks en houdt zich, zoover bekend is in de lagere boomen op. Zij verschuilen zich behendig. Het geluid, dat zij bij vervolging deden hooren, bestond uit zachte, klappende tonen.

DE NEUSAAP.

(*Semnopithecus nasicus*, MÜLL.)

Bij de Dajackers van Poeloe-Betak, Kahajan en andere oorden draagt de Neusaap den naam van *Bakara*; bij de Banjereezen heet hij *Bakantan*. De naam *Kahan*, welke vrij algemeen aan dit dier gegeven wordt, berust op eene verkeerde toepassing.

De Neusaap heeft zijn naam te danken aan den grooten, gebogen neus, die gevormd is als die van een mensch. DARWIN zegt daarvan: wij kunnen het begin van een (menschelijke) arendsneusachtige bocht waarnemen bij den Hoelock-gibbon, en bij den Neusaap wordt deze tot een belachelijk uiterste gedreven. Bij het jonge dier is die neus veel kleiner dan bij het volwassene en een weinig opgewipt. De wangen zijn sterk gerimpeld, de mond en de groote, naakte kringen rondom het oog hebben een blauwachtige kleur; het overige van het gezicht is bruinachtig wit, de ooren zijn vuil vleeschkleurig met zwarte randen, de handen zwart, de oogen geelbruin. De kop, met uitzondering van de kruin, de hals, het bovenste gedeelte van de borst en de voorzijde van den bovenarm, is donker roodbruin. De overige deelen zijn van een vuile, bleeke, bruingeelachtige kleur, die zich op de onderdeelen zuiverder vertoont dan op de bovendeelen.

Reeds in de 3de of 4de maand ondergaat de kleur echter veel verandering.

Een voorwerp van omstreeks drie maanden was geelachtig roodbruin, op den kop het donkerst; op den rug en de buitenzijde der bovenarmen iets helderder en op den voorarm, de achterste ledematen en op alle onderdeelen gaat die kleur allengs in een bleek, witachtig geelbruin over, welke kleur de genoemde deelen gelijkelijk overdekt;

de lendenen en de bovenzijde van den staart zijn bruinachtig grijs.

Naarmate het dier in leeftijd vordert, neemt ook het roodbruin der bovendeelen in kleur toe; de zijden van den kop en de voorzijden der bovenarmen worden vurig, bruinachtig geel en de buitenzijde der ledematen vertoonen breede, grijsbruine ringen. Deze kleurverdeeling wordt nog gevonden bij voorwerpen van 1,12 M. lengte.

In den nu volgende leeftijd ondergaat het dier weder verandering. De grijsbruine kleur der lendenen en der bovenzijden van den staart zijn geelachtig wit geworden en de staart is dus nu geheel van deze kleur. De haren aan de zijden van den kop nemen in lengte toe en vormen aan weerszijden een eigenaardige soort van kraag, die zich over het oor tot op de achterzijde van den hals en, door eene afgeronde lijn begrensd, over de schouders en de voorzijden van den bovenarm en de borst uitstrekt.

De geelachtige, met roodbruin geschakeerde kleur van dezen kraag steekt zeer af tegen de donker roodbruine kleur, waardoor deze begrensd wordt, die den geheelen bovenkop, den achterhals en den rug inneemt en, als een breede, niet scherp begrensde streep, op de buitenzijde van den bovenarm voortloopt. Op den bovenkop vertoont zich deze roodbruine kleur zeer zuiver; op de overige deelen is zij met veel bruingeel vermengd, hetwelk eigenlijk veroorzaakt wordt doordien alle haren aan den wortel de laatstgenoemde kleur en alleen aan den punt een roodbruine tint hebben. De onderdeelen zijn geelachtig wit en de buitenzijden der ledematen veel sterker bruin-grijs geschakeerd dan vroeger. De neus komt eerst bij hoogen ouderdom tot volle ontwikkeling. Volgens BOCK bereikt de neus alleen bij de mannetjes op lateren leeftijd de eigenaardige, aanzienlijke grootte, niet echter bij de wijfjes. Bij voorwerpen in hoogen ouderdom zijn alle naakte deelen van het gezicht bijna zonder rimpels en vuil, geelbruin van kleur, om de lippen in het witachtige overgaande, de oogen zijn geelbruin, de naakte deelen der ledematen en de ooren zwart. Zijn blik is zeer scherp en duidt veel onzichtigheid aan. De geheele lengte van een zeer oud voorwerp was 1,52 M., waarvan 0,72 M. op den staart kwam. De punt van den neus steekt 0,034 M. buiten de bovenlip uit. De Neusaap bewoont Borneo. Men wil, dat hij ook op Sumatra en in Cochinchina voortkomt, doch dit is nog niet bewezen. Het is wellicht veroorzaakt, doordat voorwerpen van Sumatra zijn aangebracht, die toch van Borneo afkomstig waren. S. MÜLLER vond althans aan de westkust van Sumatra nergens het

geringste spoor. Ook wat Cochinchina aangaat schijnt het enkel gissing te zijn.

De Neusaap is een trouwe metgezel van den Orang-oetan. Evenals deze bewoont hij alleen de lage, vlakke bosschen van het zee-strand of tot ver in de binnenlanden toe. Zeer waterrijke plaatsen met moerassige wildernissen, behagen hem het meest; in de bosschen van het gebergte daarentegen laat hij zich nimmer zien. In eenzame, vlakke wouden is hij algemeen. Hij leeft gewoonlijk in troepen van 20 stuks, slechts oude voorwerpen treft men alleen aan. Volgens WURB verzamelen zij zich des morgens en des avonds tot talrijke scharen, die een gehuil aanheffen, waarvan hun naam eene nabootsing is. Het liefst houdt hij zich langs de kanten van rivieren en meren op, en kiest bij voorkeur zijn nachtverblijf op een dicht bij den oever staanden grooten boom. Hij is zeer schuw en blijft ver van de menschelijke woningen. Zoodra hij iemand in het bosch gewaar wordt, neemt hij onverwijld de vlucht of verschuilt zich tusschen de gaffels der takken of het loof. Hij bewerkstelligt dit zoo bedaard en vlug mogelijk; want hij is niet zoo wonderlijk vlug als de andere soorten. Daarentegen verstaat hij bij uitstek de kunst zich uren lang onbeweeglijk in zijn schuilplaats te houden. Inzonderheid doen dit de oude dieren en deze vluchten bij dreigend gevaar ook wel eens langs de ruigte op den grond. Deze gewoonte is hun echter dikwijls noodlottig, daar het dan mogelijk wordt hen met honden te jagen. De inboorlingen, die hun vleesch eten, trekken daar menigmaal partij van. Hun stemgeluid bestaat uit een dof gebrom, dat slechts dichtbij hoorbaar is. Zelden doen zij dit echter des daags hooren, meestal des morgens vroeg en bij schemeravond.

De inboorlingen jagen den neusaap deels om zijn vleesch, deels om de zoogenaamde Bezoar-steenen, steenachtige ballen, maagsteenen, die zij ijverig uit de ingewanden van het gedoodde dier zoeken en waaraan zij eene bijzondere geneeskundige kracht toeschrijven. Volgens hen zijn deze van betere hoedanigheid dan die uit de ingewanden der andere apen.